

Отримано: 08.11.2014 р.

Прорецензовано: 17.11.2014 р.

Прийнято до друку: 04.12.2014 р.

Чкан І. О. Безготівкові розрахунки – сучасний спосіб оплати / І. О. Чкан // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 27. – С. 121–124.

УДК 336.74:336.717.13

JEL-класифікація: E 400

Чкан Ірина Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
Таврійського державного агротехнологічного університету

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ – СУЧАСНИЙ СПОСІБ ОПЛАТИ

У статті висвітлені теоретичні основи здійснення безготівкових розрахунків, простежено основні тенденції розвитку та сучасний стан безготівкових розрахунків в Україні. Визначено, що в структурі грошового обороту країни частка безготівкових розрахунків є незначною, але з кожним роком вона збільшується. Виявлено, що роль головного інструменту безготівкових розрахунків взяли на себе платіжні картки. Також перехід на систему безготівкових розрахунків, як сучасного способу оплати, є пріоритетним завданням для уповноважених осіб в фінансовій сфері.

Ключові слова: готівка, безготівкові розрахунки, платіжні картки.

Чкан Ирина Александровна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита
Таврического государственного агротехнологического университета

БЕЗНАЛИЧНЫЕ РАСЧЕТЫ – СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ОПЛАТЫ

В статье рассмотрены теоретические основы проведения безналичных расчетов, отслежено основные тенденции развития и современное состояние безналичных расчетов в Украине. Определено, что в структуре денежного оборота страны часть безналичных расчетов незначительна, но с каждым годом она увеличивается. Выявлено, что роль главного инструмента безналичных расчетов взяли на себя платежные карточки. Также переход на систему безналичных расчетов, как современного способа оплаты, есть приоритетным заданием для уполномоченных лиц в финансовой сфере.

Ключевые слова: наличность, безналичные расчеты, платежные карточки.

Irina Chkan,

PhD in economic, associate Professor of Finance and Credit Department Tavria State Agrotechnological University

CASHLESS PAIMENTS – CURRENT METHOD OF PAYMENT

The article highlights the theoretical foundations of cashless payments, traces the main trends and current status of cashless payments in Ukraine. It was determined that the structure of the country's share of cash flow cashless payments is small, but every year it increases. Revealed that as the main instrument of cashless payments took the credit cards. Also, switching to a system of cashless payments, as a modern form of payment is a priority for authorized persons in the financial sector.

Keywords: cash, cashless payments, credit cards.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин відбувається постійна адаптація суб'єктів господарювання до нових правил гри на ринку. Економіка України вже довгий час потребує значних глобальних змін у всіх її сферах. Вдосконалення механізму безготівкових розрахунків не є виключенням і залишається завжди актуальним питанням. Підтвердженням цього є розвиток фінансового ринку України, який характеризується появою нових інноваційних продуктів для здійснення платежів.

Розвиток новітніх технологій не залишив осторонь і банківську систему, яка є головним творцем безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки широко використовується, вони є дійсно зручними та ефективними. Використання безготівкових розрахунків призводить до економії витрат на їх здійснення, прискорення здійснення розрахункових операцій та руху грошових коштів. Крім того, при безготівкових розрахунках грошова маса акумулюється в банках, і створюються умови для контролю за їх цільовим використанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням фінансового ринку та його складових, зокрема сутності, проблемам здійснення та розвитку безготівкових розрахунків, присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: Б.С. Івасів, Д.І. Коваленко, Т.П. Куриленко, І.П. Косарева, О.В. Міняйло, В.І. Міщенко, М.В. Ніконова, О.П. Орлюк, М.І. Савлук, Н.В. Соловей та багато інших.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є висвітлення основних тенденцій та перспектив розвитку безготівкових розрахунків в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити сучасний стан грошового обороту країни, зокрема в безготівковій формі;
- виявити основні переваги безготівкових розрахунків над готівковими;
- обґрунтувати необхідність та ефективність використання безготівкових розрахунків в частині користування платіжними картками.

Виклад основного матеріалу. В Україні правова база організації безготівкових розрахунків визначається рядом законів, які регламентують банківську діяльність («Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України»). Що ж стосується детальної організації самих розрахунків, то вони визначаються затвердженою Національним банком України інструкцією від 29.03.2001 р. «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті».

Сфера використання готівкових грошей у народному господарстві обмежена порівняно з безготівковими розрахунками, і в основному їх використовує населення. Тому безготівкові розрахунки мають ряд переваг над готівковими грошима:

- по-перше, зменшуються затрати праці і відсотки, пов'язані з використанням готівкових грошей (карбування, друкування, перевезення, зберігання, сортування);
- по-друге, сприяє безперервному кругообігу коштів. Між готівково-грошовим та безготівковим оборотом існує тісна взаємозалежність: гроші постійно переходять із однієї сфери в іншу, змінюючи форму готівкових грошових знаків на депозит у банку, та навпаки. Тому безготівковий платіжний оборот невід'ємний від обігу готівкових грошей і створює разом з ними єдиний грошовий оборот країни;
- по-третє, максимально пришвидшується оплата придбаних товарів чи послуг і погашення боргів, що в сукупності по країні поліпшує ділові стосунки між усіма суб'єктами господарювання [4, с. 45].

Безготівкові розрахунки (cashless payments) – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [3].

Стаття 1088 Цивільного кодексу України зазначає, що безготівкові розрахунки проводяться через банки, інші фінансові установи, в яких відкриті відповідні рахунки, якщо інше не впливає із закону та не обумовлене видом безготівкових розрахунків [8, ст. 1088].

Відповідно до ст. 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність» безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях, або в електронному вигляді. Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці [2].

Відплив депозитних коштів з банківської системи обумовив прискорене збільшення готівкових коштів в обігу. Так обсяг готівки поза банками за січень – вересень 2014 року збільшився на 21,5% – до 289,0 млрд. грн. У результаті питома вага готівки в грошовій масі за цей період збільшилася з 26,2 % до 29,1%.

Зростання грошової маси відбулося значною мірою за рахунок збільшення коштів в іноземній валюті (на 26,9% – до 314,2 млрд. грн.), що насамперед пов'язано з їх курсовою переоцінкою. Обсяг грошової маси у національній валюті за цей період збільшився на 2,8% – до 680,1 млрд. грн. [5].

Для попередження негативних ситуацій у фінансовій сфері, а також з метою протидії відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом, зменшення витрат на підтримання обсягів готівки в обігу, підвищення банківської ліквідності, покращення контролю за податковими надходженнями, зниження ризиків розбійних нападів у регуляторній практиці розвинених зарубіжних країн та економік, що розвиваються, останнім часом активно набувають поширення заходи зі встановлення обмежень на готівкові розрахунки в межах країни, у тому числі і для фізичних осіб [1, с. 32].

З цього приводу з 1 вересня 2013 року для удосконалення організації готівкового обігу, набрали чинності норми, запроваджені постановою правління Національного банку України від 06.06.2013 р. № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою». Згідно з постановою встановлена гранична сума розрахунків готівкою: підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня в розмірі 10 000 гривень; фізичної особи з підприємством (підприємцем) протягом одного дня за товари (роботи, послуги) у розмірі 150 000 гривень; фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі 150 000 гривень [6]. При цьому переказ може бути ініційований за допомогою, наприклад, платіжної картки. Такі розрахунки також можна здійснювати шляхом внесення

готівки для подальшого зарахування коштів на поточні рахунки юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців – отримувачів коштів.

Запровадження обмежень на розрахунки готівкових операцій має поліпшити ліквідність банківської системи, підвищить частку безготівкових розрахунків, оскільки покупці повинні будуть використовувати свої карткові рахунки або здійснювати розрахунки з поточних рахунків.

Разом з тим останні заходи обмеження готівкового обігу у розвинених країнах застосовуються в умовах наявних широких можливостей забезпечення безготівкових торгово-платіжних розрахунків за допомогою спеціальних платіжних засобів, тобто здебільшого доповнюють їх.

Світовий досвід також свідчить на користь безготівкових розрахунків: у більшості європейських країн діє аналогічне обмеження від 1 до 10 тисяч євро, наприклад, у Бельгії – 5 тис. євро, у Греції – 1.5 тис. євро, у Франції та Італії – 1 тис. євро.

Таким чином, вирішення проблеми великих обсягів готівкових розрахунків, які в сучасних умовах перешкоджають економічному розвитку країни, та підвищення ефективності монетарної політики регулятора вимагає розвитку безготівкових роздрібних платежів та спеціальних платіжних засобів для населення [1, с. 33].

У 2013 році тривала позитивна динаміка до збільшення безготівкових платежів. Станом на 01.01.2014р. їхня кількість збільшилась на 67,9 %, до 584 млн. операцій, а їхня частка – до 43,6 %. Також упродовж 2013 року спостерігалось збільшення обсягів і кількості безготівкових платежів із використанням платіжних карток, а також зростання кількості платіжних карток та розгалуження інфраструктури їхнього обслуговування. Станом на 01.01.2014р. кількість банків – членів карткових платіжних систем становила 143 банку (80% від загальної кількості), що обслуговували майже 50 млн. клієнтів банків [7].

Протягом останніх десяти років роль головного інструменту безготівкових розрахунків взяли на себе платіжні картки. А за останні п'ять років частка безготівкових платежів з використанням платіжних карт збільшилась у 4 рази, завдяки розвитку електронного банкінгу, ринку платіжних карток, збільшенню кількості платіжних терміналів. На сьогодні на 10 осіб випущено 15 платіжних карт.

Національний банк України у листопаді 2013 року звітував про старт модернізованої Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП), результатом модернізації якої стане підвищення якості проведення розрахунків платіжними картками всередині країни, зниження вартості та підвищення безпеки таких розрахунків. Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) – внутрішньодержавна, загальнонаціональна платіжна система, створена за ініціативою Національного банку, працює з 2004 року.

Станом на 01.01.2014р. членами та учасниками НСМЕП були 61 банк (включаючи Національний банк), 10 небанківських установ (у тому числі Державна фіскальна служба України та УДППЗ «Укрпошта»). Загальна кількість емітованих платіжних карток НСМЕП становила понад 9 млн. шт. Загальна кількість банкоматів і платіжних терміналів НСМЕП – близько 24 тис. одиниць. Упродовж 2013 року із застосуванням карток НСМЕП було виконано приблизно 18 млн. операцій. Обсяги операцій за платіжними картами НСМЕП за 2013 рік збільшилися порівняно з 2012 роком на 50,7 % – до 32,6 млн. грн., при цьому збільшення обсягів безготівкових операцій відбулося на 88,4% [7].

Попри те, що платіжні картки в Україні емітує значна кількість установ (141 банк), провідні позиції в цьому сегменті зберігають традиційні лідери: ПАТ КБ ПриватБанк (30,9 млн. карток), АТ Ощадбанк (11,4 млн.), АТ Райффайзен Банк Аваль (4,1 млн.), АТ Дельта Банк (2,1 млн.) і АТ УкрСиббанк (1,9 млн.).

Спостерігається тенденція розвитку безготівкових платежів, хоча їх частка у структурі грошового обороту залишається невеликою, не дивлячись на динамічний розвиток емісії платіжних карток. Інтенсивно розвиваються лише карткові зарплатні проекти. Не виконується основна функція карткових систем – переведення роздрібного грошового обороту в безготівкову форму. Картки, емітовані українськими банками, використовуються більш як у 20 разів частіше у разі зняття готівки, ніж для розрахунків за товари та послуги.

Практика переходу на систему безготівкових розрахунків є пріоритетною і дозволяє підвищити ефективність всієї фінансової системи країни.

Висновки. Ситуація, яка склалася в країні та, зокрема, на фінансовому ринку спричинила значний вплив депозитів населення з банківської системи з відповідним збільшенням попиту на готівку. Величезні суми готівкових грошей виявилися поза банківською системою платежів і фактично не працюють на економіку.

За таких обставин Національний банк України створює належні умови для підтримки фінансової стабільності в державі, підтримуючи ліквідність банківської системи на рівні, достатньому для виконання нею своїх зобов'язань.

Також експерти наголошують, що інфраструктура банківської системи готова до збільшення безготівкових розрахунків і може обслуговувати їх на високому рівні. Про це свідчить наявність в країні понад 30 тис. банкоматів, близько 140 тис. платіжних терміналів, достатня кількість банківських відділень банків, а практично кожен українець є власником однієї або більше платіжних карток. Банки також активно розвивають системи дистанційного керування фінансами.

Разом із тим слід усвідомлювати, що частка використання платіжних карток у загальному обсязі розрахунків за торговими операціями буде залежати від стану та розвитку банківської системи і економіки країни, девальваційних та інфляційних очікувань. Переведення заощаджень у безготівкову форму за сучасного стану банківської системи може збільшити ризики їхньої втрати для населення у випадку фінансових криз. З огляду на це характер адміністративно-регулятивних заходів не повинен бути жорстким, а заходи стимулювання зростання частки безготівкових розрахунків доцільно спрямувати на усунення технічних проблем використання спеціальних платіжних засобів та розвиток їхньої інфраструктури [1, с. 42].

Література:

1. Бублик Є.О. Обмеження готівкових розрахунків в Україні / Є.О. Бублик // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 34-42
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
4. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика : Навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 344 с.
5. Монетарний огляд за січень-вересень 2014 року / Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
6. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою // Постанова Правління Національного банку України від 06.06.2013 р. № 210 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>
7. Річний Звіт НБУ за 2013 рік / Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>